

Par somzīlītēm un bērniem: Zigrīdai Jansonei – 80

Foto: A. Bušs

AGNIS BUŠS,
agnis@putnidaba.lv

Šobrīd Latvijas Ornitoloģijas biedrībai ir trīs goda biedri. Viena no tiem ir visilgāk šajā godā un arī vienīgā dāma. LOB goda biedrei Zigrīdai Jansonei šogad, 2017. gada 9. janvārī, apritēja 80 gadu jubileja. Kad zvanīju Zigrīdai, lai viņu apsveiktu, viņa man piekodināja, lai apsveikuma raksta vietā labāk žurnālā publicē interviju. Viņa taču, galu galā, vēl ir dzīva un labprāt padalīsies ar savām domām un dzīves iespaidiem. Protams, šādam piedāvājumam pilnībā piekritu, tāpēc devos uz viņas aktīvās darbības vietām – Striķu pamatskolu, Sātiņu zivju dīķiem un Saldu.

Visvairāk man Zigrīda vēlējās parādīt, kā viņa strādā ar bērniem. Darbu ar bērniem Zigrīda uztver nopietnāk un atbildīgāk nekā aizsardzības režīmu dibināšanu dabas teritorijām. Jau 15 gadu viņa ir skolotāja Striķu pamatskolā. Direktore, kura ir arī šīs skolas absolvente, skola lai uzlikusi lozungu “Dievs. Daba. Darbs.” Striķu pamatskola Saldus novada Zvārdes pagastā ir maza lauku skola, bet darbojas pēc Montessori principiem, un pat no pilsētas speciāli brauc kādi 40 bērni. Sākumā kristīgo vērtību dēļ, bet pēc tam vairāk dēļ Montessori principiem. Šeit feini arī tas, ka ir mazas klasītes un labāk var iemācīties un uztvert mācīto.

Sākums

Kad jautāju Zigrīdai: “Kā nonācāt līdz putniem?”, viņa nedomājot uzreiz atbild: “Ar somzīlītēm!” Viņa Durbē esot atklājusi somzīlītes, un pēc tam Juris Lipsbergs sācis “bombardēt” ar zinātniskām vēstulēm par šo tēmu. Kaut kādas zināšanas par putniem esot bijušas arī pirms tam. Tēvs savulaik arī kaut ko pastāstījis, piemēram, zinājis teikt, ka sniegā izkritušie putnu mazuļi ir krustknābji. Turpina Zigrīda: “Kaut kur biju lasījusi, ka somzīlītes ir ļoti retas. Lauku mājās Durbē vasaras atvaļinājumā es un puikas skrienam un meklējam somzīlītes ligzdas. Toreiz atrādām 18 ligzdiņu. Bet, tad kad sāku pētīt, sapratu, ka viens putns var uzbūvēt

vairākas ligzdas. Bet, kad es vēl to nezināju, tad likās “ooo...”. Zvanīju uz Bioloģijas institūta Ornitoloģijas laboratoriju un runāju ar Juri Lipsbergu. Toreiz viņš neteica, ka tas ir daudz vai maz, bet gribēja sīkāk izpētīt. Kā jau Lipsbergs – smalki un sīki izpētīt. Kādas vēstules viņš man rakstīja – kas tikai man nebija jādara.

Vienreiz mans vīrs Jānis Jansons (seniors) kāpa gredzenot (kādreiz visi bija uz to gredzenošanu) ligzdu vītolā. Parasti ligzda ir bērzā, bet šī bija vītolā. Un tad tas zars nolūzt un es ķeru somzīlītes ligzdu. Tad viņš teica, ka “štrunts ar mani, galvenais, ka dzīvi somzīlēni”. Par Jāni man

neesot bijusi interese. Mēs piesējam ligzdu pie cita zara, un māte somzīlēnus izbaroja.

Somzīlīte ir tāds interesants putns. Es esmu piecas stundas sēdējusi blakus, un viņa tikai dara, kas viņai jādara. Šādā veidā esmu noskatījusi no sākuma līdz beigām, kā top somzīlītes ligzdiņa – ko pirmo tin, ko viens dara un ko otrs. Kad man tas apnika, izdomāju noķert kādu somzīlīti un izmantot J. Lipsberga dotu krāsu, lai to iezīmētu. Pielieku pie ligzdas kaprona zeķi, nedaudz pakustinu, un somzīlīte iekšā zeķē. Esmu noķērusi, iekrāsojusi un palaižu. Tagad es zinu, ka viņa viena pati nāk un neviens viņu arī nebaro. Pētu tālāk. Un jā, nemaz tālu nav jāmeklē, ka šis dzied un taisa jaunu

stāstu: es atveru būrīti un tur man divi kaut kādi kunkuļi – jūs varētu uzminēt, kas tie tādi ir? – Nē, nevaram. – Nu, tādi apaļi un pūkaini. Nē, tā nav spalva, tā ir vilna. Tad pēkšņi viens aizlido! Un tad Toms saka, ka tie taču ir sikspārņi.

Pats labākais brīdis strādāt ar bērniem, kad viņi vēl ir pavisam mazi. Kādreiz man bija bail no pavisam maziņiem. Domāju, ka viņi taču neko neiegaumēs. Taču tagad redzu, ka viņi ir tik acīgi un daudz ko iegaumē. Viņiem arī netraucē ne mobilie, ne kas cits. Man šādi ir vecumā 3–6 gadi. Kad mēs skatījāmies putnus pie barotavas, viņiem pilnīgi dega acis – bija piekņupuši pie loga un sauca: “Putniņi, putniņi!” Kad es parasti vedu bērnu

iespaidu un novērojumu, tad es tos nevarēju nodot tālāk. Piemēram, nesen varēju pastāstīt, kā es novēroju ūdru. Paša novērojumu tu vari labi izstāstīt. Pēc grāmatas arī vari labi izstāstīt, taču tas kaut kā nenostādā.

Kas ir svarīgākais bērnu un jauniešu izglītošanā? Lai viņi saprastu, ka bez dabas nevarēsim dzīvot. Mēs jau esam ļoti daudz atņēmuši dabai un mēs tik turpinām un turpinām. Mums liekas, ka mēs esam pati augša, bet mēs jau neesam pati augša. Ļoti precīzs ir šis raksturojums – kad būs nocirsts pēdējais koks, būs piesārņota pēdējā upe, jūrā būs nobeigusies pēdējā zivs, tikai tad cilvēks sapratīs, ka nauda nav ēdama. Lai mēs to saprastu, ka viņiem līdzās mums ir jādzīvo.

No jaunības dienām es iemācījos tādu teikumu – vienkāršība un sirsnība ir vienīgā saite, kas cilvēkus tuvina un dara laimīgus.

ligzdu. Lekcijās jautāju – kāds ir somzīlīšu vīrs? Ligzdu uztaisa, sievu dabū, šī perē mazuļus, bet viņš taisa nākamo ligzdu un meklē jaunu sievu. Tad es sāku pētīt, cik ilgi somzīlēni nāk atpakaļ ligzdā. Viņi nāk tik ilgi, kamēr no tās ligzdas ir palikušas tikai skrandas. Ķeras pat pie paliekām. Plkst. 6.00 ceļas un 21.00 iet gulēt.”

Bērni

Pie Zigrīdas Jansones viesojos brīdī, kad vēl ir skolas laiks un ir iespēja praksē apskatīt, kā viņa strādā ar bērniem. Apbrīnojama ir viņas nenogurstošā vēlme rādīt un stāstīt par dabas kopsakarībām. Tieši par kopsakarībām, lai ir vispārīga izpratne: “Apskatām ne tikai putnus, bet arī sikspārņus, kukaiņus, augus un citus. Piemēram, ko tas dižknābis un zaļžubīte ēd, kāpēc viņiem ir samērā viegli pārciest ziemu, bet citiem nē? Un kāpēc baltā cielava nevarētu pie mums ziemā izdzīvot? Bērniem jau arī ir interesanti pastāstīt, ja zini visādus stāstus par dabas norisēm. Iedomājies, ja es vienkārši sēdētu un šķirstītu grāmatas, – no grāmatām stāstītu. Bet pavisam citādāk ir, ja es

dabā, pēc kāda laiciņa ļauju viņiem padauzīties. Taču man ir arī bērni, kuri neiet daudz, bet stāv man blakus, – tad var zināt, kuriem ir patiesa interese. Esmu pārsteigta par šiem mazajiem. Arī vēlāk, bērnam pieaugot, var uzturēt interesi par putniem. Tomēr arī pašam visu laiku ir jāaug. Bērniem interesē viss jaunais. Ja man nebūs jaunu

Bērniem ir vēlme iet un visu ko raut un lauzt – iet garām bērnam un nolauzt. Es viņiem mācu: “Jums taču to nevajag, kāpēc tas jādara? Kur jūs liksiet šajā brīdī? Varbūt tajā pieneņā viena vai pat divas kames atradīs sev ko garšīgu.” Tā es apmēram to skaidroju, ka nevajag visu plūkt, raut, baidīt, aiztikēt. Ka vardīte un krupītis ir derīgi un vajadzīgi. Diezgan daudz tautasdziesmas skaitu – senatnē jau cilvēki dabu ļoti labi pazina, viņiem nebija ne datoru, nekā tamlīdzīga.”

Foto: J. Jansons

Zigrīda Jansone ar Cieceres skolas skolēniem 1980. gadā.

Foto: J. Jansons

Pie pirmās pašatrastās dzērves ligzdas 1980. gadā.

Foto: J. Jansons

Ar niedru lījas jauno putnu, kura ligzda atrasta 1980. gadā.

Foto: V. Jansons

Ar jaunajiem dabas draugiem Sātiņu dabas liegumā, 23.04.2011.

Interesantie novērojumi

“Man jau patīk nevis tie zinātniskie, bet tie interesantie novērojumi, kur redzama putnu uzvedība. Tā bieži vien ir varen komiska. Reiz teleskopā vēroju, kā zosis zoslēnus pakāpeniski veda ūdenī. Vispirms lielā ieiet, un zoslēni pakaļ “ļep ļep ļep”. Aiz muguras otrs vecāks uzmana – viss stingrā uzraudzībā. Tāpat arī nākamā ģimene. Savukārt pēdējā ģimene – zoss iet ūdenī, bet zoslēni neiet. Kāpj ārā un viss. Mūsdienīga audzināšana – ja bērni negrib, tad nē.

Man ir žēl izmest dažādas ēdienu paliekas, un ziemā es baroju putnus ar to, kas tiem būtu piemērots. Esmu atradusi vienu vietu, kur barību izlieku, un tur – kas grib, tas ēd. Tajā vietā viena vārna mani pazīst. Kad ziema beidzas, viņa man nolido gar galvu. Citu reizi mani pie veikala sagaida un skatās. Tas ir tik forši un komiski. Tu jau nevari gluži apgalvot, ka tu esi tas gudrākais un visi pārējie ir muļķi. Vārna gan ir īpaši gudra.

Plūmē bija vārnas ligzda, kur varētu arī ausainā pūce iemitināties. Es tajā kokā uzkāpju un skatos – vārnas olas. Domāju – noslēpšos tuvumā un gaidīšu, kad vārna atlidos uz ligzdu. Un, ko tu domājies, – vārna nevis atlidoja, bet gan lida pa zāli un tikai pēdējā brīdī uzlidoja pie ligzdas. Katrs sargā sevi kā prot.

Reiz man izdevās izaudzināt otro mazo ērgli ligzdā, ieliekot to ligzdā. Apmēram jūnija otrajā pusē man piezvana, ka mežā ir atrasts mazs pūkains pūculēns. Es saku, ka jūnija otrajā pusē nekādu pūkainu pūculēnu mežā nav. Esot nogāzuši lielu egli, un tur esot bijusi ligzda. Viņi putnēnu esot ielikuši paštaisītā kastē, un pa nakti esot nosalis. Ko lai dara? Labi, es saku, vediet man šurp. Protams, mazais ērglis. Sauss laiks tajā brīdī bija. Nevaram nekādas vārdes atrast, it neko. Es taču viņu neturēju ilgstoši un nebarošu, es nemāku mazo ērgli izaudzināt. Manējie puikas aiziet un sameklē vārdes, vīrs tās nosit, baro viņu ar

šausmīgi maziem kumosīņiem. Viņš beidzot ir dabūjis paēst un tad sāk gurgulēt un čivināt klusītēm, tādu kā miega dziesmiņu sev. Tā kā kaut kas mistisks. Radās pilnīga pārlicība, ka tas ērglis taču ir jāizglābj. Man bija zināma ligzda, kurā šo ērglēnu varētu ievietot, taču tajā brīdī īsti nebija, kas to varētu izdarīt. Es dabūju vienu no elektrotikliem – Visvaldi. Taču tajā dienā list tā, ka trinkšķ. Bet nekas. Mums tālu jāiet, un ir grozs ar ērglīti. Un vēl nojūk takas – brilles aizmiglojušās. Galā tiekam un jā – mazais ērglēns “ciep, ciep”. Mamma izlido ārā, un es Visvaldim saku: “Uzkāp augšā un apskaties, vai tas ir tikpat liels kā šis – groziņā!” Citādi nevar likt, jo nekas nesanāks. Viņš uzkāp un jā – tāds pats. Un, zini, mamma to ērglīti ligzdā nobrīdināja, un tas klusē. Bet šis grozā tik čiepst. Tā mamma turpat sēd (es bērniem saku, ka nevajag teikt “mamma”, bet es pati saku “mamma”...), mazais grozā tik čiepst, un mamma tik brīdina: “Paliec taču klusu!” Bet šis nē – laikam bija izbadējies, kamēr mēs apkārt vazājāties. Un es tik saku Visvaldim, lai liek to ērgli ligzdā, vairs nevar neko gaidīt. Viņš ieliek un, protams, ātri tinamies projām. Lietus tik list. Labi, mēs aiztināmies, bet es nedrīkstu tur iet... Man negribas traucēt. Tāds slapjš laiks – varbūt tiešām viņu ir grūti izbarot. Vienreiz es nenociešos – pa krūmiem un brikšņiem (es jau zinu precīzi, kur tā ligzda ir) aizlienu. Mātīte mani pamanīja, bet aizlidoja. Pa to laiku atlido tēviņš ar barību un met lejā – un divas galviņas pastiepj pretī. Un es tik pārlaimīga. Kad ērglēni bija jau paaugušies, izrādās, ka cauna tos bija apēdusi. Mans lielais darbs pagalam. Tad gan bija liels niknums uz caunām. Tā tas beidzās. Taču izaudzināt tomēr var (mazajiem ērgļiem raksturīgs t.s. kainisms, kad vecākais putnēns noknābj jaunāko, lai dabūtu vairāk

Foto: V. Jansons

Putnu dienās Sātiņu dabas liegumā, 23.04.2011.

barības no vecākiem. Kad ērglēni ir paaugušies, tad šis instinkts zūd, tāpēc nedaudz paaugušos mazuļus var ievietot citā ligzdā un ir liela iespēja, ka tos izaudzinās – *red. piez.* Mazajiem ērgļiem vēl tādas interesantas ligzdas ir bijušas, kur rindiņā ir nolikts kurmis. Parasti jau man ir, kas tajos kokos kāpj. Vienā gan es esmu pati uzkāpusi, pirms kādiem 30 gadiem. Jānis man saka: “Kāpēc vairs nav tādas ligzdas, kā tu man stāsti?” Egle iegāzusies priedē, galotne nolūzusi, un tāda feina platforma. Un es pa to egli, kas gan bija tikai piecu metru augstumā, uzrāpos līdz tai ligzdai. Ja tādām palielām ir nolikti – varde, kurmis un pele, tad priekšroka tiek dota vardei, pēc tam pelei un tikai pēc tam kurmim. Kurmis ir pēdējā izvēle – ja ir pilnīgi bads. Es pat nezinu, kā ar to kurmi tiek galā. Tam tas kažoks ir tik biezs.”

Sātiņi

Zigrīda Jansone daudz laika pavada pie Sātiņu dīķiem, kur viņa gan vēro putnus, gan uztaisa kādu putnu

būrīti, gan arī uzņem viesus un rīko Putnu dienu pasākumus. Zigrīdai visvairāk patīkot taisīt būrīšus no dobtajiem kokiem, taču esot jāuzmanās no lielām skrejām – tās putniem nepatīk, pat dzilnītis negrib to aizlipināt ciet. Tāpat šeit arī top dažādi uzraksti putniem. Putnu dienām šeit tiek taisīta arī trasīte – vienā vietā tiek salikti rāgi, citur atkal kas cits, bet no kokiem saliek bultas, un tad bērni staigā pa visu mežu un meklē. Putnu vērošanas sacensību “Torņu cīņas” laikā viņa arī putnus vēroja tepat pie būdiņas Sātiņos: “Es domāju – te jau tik daudzi dzied apkārt, kāpēc gan man nepierakstīt?”

Zigrīdas ieguldījums putnu aizsardzībā un sabiedrības izglītošanā ir liels, un to nav iespējams aprakstīt šādā īsā publikācijā. Vislabāk tomēr ar Zigrīdu ir aprunāties pašam, ko var izdarīt, kaut vai pievienojoties Putnu dienu pasākumiem Sātiņos. Par Zigrīdas piedzīvojumiem ar somzīlītēm var izlasīt stāstu arī Jura Lipsberga grāmatā “Klaidonīga putnu pētnieka piedzīvojumi”.

Summary

Penduline Tits and children: Zigrīda Jansone turns 80 /Agnis Bušs/

There are three honorary members of the Latvian Ornithological Society (LOB) at the moment. The longest-standing honorary member and only woman is Zigrīda Jansone. On January 9th, 2017 she celebrated her 80th birthday. She has always felt that her most important work is to educate children about birds. She still works at the Strīķi elementary school and has continuously worked with bird conservation in the Saldus region.